

УДК: 654.19(477.52)»1920/1930»

СТАНОВЛЕННЯ РАДІОМОВЛЕННЯ НА СУМЩИНІ В 20–30-Х РР. ХХ СТ.

ПОГОРЕЛОВА Валентина,

аспірантка,

Сумський державний університет, Суми, Україна, e-mail: v.pohoryelova@journ.sumdu.edu.ua.

Вступ. Становлення радіомовлення на Сумщині має неоднозначний характер. З одного боку, цей процес відбувався в контексті розбудови радіомовлення в радянській Україні загалом, з іншого – мав певні особливості, що були зумовлені низкою причин, зокрема територіально-адміністративним устроєм Сумщини у 20–30-х рр. ХХ ст.

Актуальність і мета. Актуальність дослідження полягає в тому, що воно дає можливість введення до наукового обігу невідомих або маловідомих фактів, які стосуються становлення радіомовлення у 20–30-х рр. ХХ ст. на Сумщині. Мета статті – впорядкувати дані щодо особливостей становлення радіомовлення на Сумщині у 20–30-х рр. ХХ ст.

Методологія. Для вивчення окресленого питання використано історичний, ретроспективний методи, методи аналізу документів та системного аналізу.

Результати. Радіофікація на Сумщині розпочалася у 1920 р. і була зумовлена суспільно-економічною потребою – донесенням інформації до населення в найкоротший спосіб, мобілізацією трудящих. Насамперед «радіо» прийшло в північні повітові міста Сумщини, де найбільш була розвинена промисловість. Ключовими в процесі поширення радіо на території Сумщини стали 1920–1922 рр. Наступний етап радіофікації бере відлік від 1924 р., він пов'язаний із початком власного мовлення в Україні. Збільшується кількість приймальних радіостанцій. Була звернена увага й на сільську місцевість, особливо на ті населені пункти, де вдало пройшов процес колективізації. Пожвавлення радіофікації спостерігаємо з початку 30-х рр. ХХ ст. Особливо це стосувалося сільської місцевості. Поширення радіомовлення покладали здебільшого на місцеві організації – колгоспи, кооперативи тощо, які й мали надавати кошти. Завершальний етап становлення радіомовлення на Сумщині – створення в серпні 1939 р. Сумської обласної державної радіостудії.

Висновки. Процес становлення радіомовлення на Сумщині в 20–30-х рр. ХХ ст. відзеркалює основні етапи та закономірності, що відбувалися в цей час загалом. Проте значний вплив на нього мав і територіально-адміністративний устрій Сумщини.

Ключові слова: радіомовлення, радіофікація, радіостанції, 20–30-ті рр. ХХ ст., Сумщина.

Вступ. Початок ХХ ст. ознаменувався появою такого масмедійного засобу, як радіо, яке дозволило скоротити час доставки новин із центрів на периферію, продемонструвало унікальну здатність з'єднувати жителів різних територій, а також впливати на суспільство. Не дивно, що саме радіо стало одним із пріоритетних медіа в молодій більшовицькій державі СРСР. Розуміючи важливість радіомовлення, комуністична система звернула увагу на створення системи державного радіомовлення в союзних республіках. Маховик радіофікації був запущений на повну потужність. Тож дослідження становлення радіомовлення в УРСР, зокрема такому адміністративно-територіальному утворенні, як Сумська область, є *актуальним*, адже дає можливість введення до наукового обігу невідомих або маловідомих фактів.

© Погорелова В., 2023

Питанню становлення радіомовлення присвячено дослідження Н. Годун [4], М. Нагорняк [11; 12], Т. Стоян [17]. Науковці передусім акцентують увагу на радіомовленні 20–30-х рр. ХХ ст. як об'єкті політичної цензури, на такому способі подання інформації, як радіогазети, цікавляться становленням радіотелеграфного зв'язку тощо. Розглядають медіадослідники й питання становлення радіомовлення в регіонах. Зокрема, варто виділити публікації Т. Журавльової «Радіо і телебачення на Чернігівщині (1920–2005 роки)» [5], І. Ізотова «Увага! Увага! Говорить Полтава». Історія становлення радіомовлення на Полтавщині» [7], Н. Толочко «Зародження радіомовлення на території Закарпаття: суспільно-історичний контекст» [19]. Проте, як бачимо, досліджено становлення радіомовлення лише в незначній кількості регіонів України. Наразі тут не представлені інші області, зокрема Сумська, хоча ретроспектива радіомовлення її найближчих сусідів – Полтавської, Чернігівської, Харківської областей – представлена в сучасному медіадискурсі. *Новизна* статті полягає в тому, що вперше на системному рівні досліджено становлення радіомовлення Сумщини.

Мета статті – впорядкувати дані щодо особливостей становлення радіомовлення на Сумщині у 20–30-х рр. ХХ ст.

Окреслена мета вимагає виконання таких *завдань*: узагальнити стан дослідження окресленої проблеми; систематизувати відомості щодо процесу радіофікації Сумщини; визначити основні тенденції становлення радіомовлення на території нинішньої Сумської області; ввести в науковий обіг нову інформацію.

Об'єктом дослідження є радіомовлення на Сумщині у 20–30-х рр. ХХ ст. *Предметом* – динаміка та особливості становлення системи державного радіомовлення на Сумщині у 20–30-х рр. ХХ ст.

Хронологічні межі дослідження – 1920–1939 рр. Нижня межа зумовлена тим, що саме цей рік згадується у віднайдених документах як такий, з якого ведеться точка відліку радіофікації Сумщини. Верхня межа – це рік створення Сумської обласної державної радіостудії, поява якої засвідчила закінчення процесу становлення радіомовлення на Сумщині.

Методи дослідження. Основою дослідження є комплексний підхід, що передбачає систематизацію віднайдених історичних фактів, які стосуються процесу становлення радіомовлення на Сумщині у 20–30-х рр. ХХ ст. Для вивчення окресленого питання використано історичний метод, який дав можливість з'ясувати хронологію становлення радіомовлення на території Сумської області, ретроспективний метод, за допомогою якого вдалося реконструювати загальну картину становлення радіомовлення на території Сумщини, метод аналізу документів, що дозволив знайти нову інформацію щодо окресленого питання й ввести її в науковий обіг, системного аналізу, за допомогою якого вдалося систематизувати отримані відомості.

Для того щоб скласти певну картину того, як відбувалося становлення радіомовлення на території Сумщини, ми опрацювали матеріали, розміщені в Державному архіві Сумської області, архіві Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки, а також дотичні наукові праці. Віднайдені дані були проаналізовані й систематизовані, що дало можливість розглянути, як відбувалося становлення та розвиток радіомовлення на Сумщині

Результати й обговорення. Територіально-адміністративні межі дослідження охоплюють сучасний географічний простір Сумської області. Складність дослідження полягає в тому, що Сумщина в 1939 р. в тих адміністративно-територіальних межах, в яких вона є зараз, не існувала.

Сумську область створено 10 січня 1939 р. Її адміністративно-територіальний устрій склали повітові міста та містечка Харківської, Чернігівської, Полтавської областей. На сайті Державного архіву Сумської області зазначено: «Сумська область, як складова частина України, веде свій відлік з січня 1939 року. Підтвердженням цьому є унікальний документ, що зберігається у Державному архіві Сумської області. Це довідка ЦК

Президії Верховної Ради УРСР з питання утворення Сумської області, в якій зазначено, що є нагальна потреба в утворенні нової області за рахунок сусідніх територій Полтавської, Харківської і Чернігівської областей.

Президією Верховної Ради УРСР, відповідно до пропозиції політичного керівництва республіки, сформовано подання про доцільність утворення Сумської області у складі Української РСР. Основними аргументами стало значне полегшення обслуговування віддалених районів. Документ отримав підтримку керівництва й у відповідності з ним виданий Указ Президії Верховної Ради УРСР від 10 січня 1939 року про утворення Сумської області у складі Української РСР» [18].

Найбільшу кількість новоутвореної області склали райони Чернігівщини (17): Буринський, Глинський, Глухівський, Дубов'язівський, Конотопський, Кролевецький, Недригайлівський, Путивльський, Роменський, Середино-Будський, Смелівський, Талалаївський, Хильчицький, Червоний, Шалигинський, Шосткинський, Ямпільський. Трохи меншу кількість (12) – повітові землі зі складу Харківської області: Білопільський, Великописарівський, Грунський, Краснопільський, Лебединський, Миропільський, Охтирський, Сумський, Гросянецький, Улянівський, Хотінський, Штепівський. І лише 2 райони Полтавської області – Липоводолинський, Синівський. Пізніше деякі з них були ліквідовані або ж розформовані. Зокрема, мова йде про Глинський, Грунський, Дубов'язівський, Зноб-Новгородський, Миропільський, Синівський, Смілівський, Талалаївський, Улянівський, Хотінський, Червоний, Шалигинський, Штепівський райони. Більшість територій вищезазначених районів залишилися в межах Сумської області.

Процес радіофікації тих населених пунктів, які пізніше увійшли до складу Сумської області, розпочався у 1920 р. Наразі в Сумському державному архіві вкрай складно віднайти інформацію, яка стосується становлення радіомовлення на Сумщині у 20–30-х рр. ХХ ст.

Як зазначає О. Кошак, «у Харкові, коли він був першою столицею Радянської України ..., постало питання: як керувати областями та районами, якщо зв'язку з ними майже немає? Уряд Радянської України прийняв рішення про створення цивільного радіомовлення» [8, с. 32]. Тож 17 серпня 1920 р. у Харкові почала свою роботу приймальна радіостанція. Вона приймала радіограми, які потім опрацьовувалися й публікувалися в газетах, стінних листівках тощо. «Завдяки цим радіограмам слово “радіо” стало добре відоме всім» [8, с. 32].

Для того щоб передавати інформацію по території УРСР, протягом 1920–1922 рр. «було створено єдину розгалужену радіоприймальну мережу – переважно в повітових містах розмістили 64 приймальні радіостанції» [8, с. 32].

Так, наприклад, у грудні 1920 р. в Україні вже діяли три приймально-передавальні станції та 27 приймальних радіостанцій в окружних і районних центрах. Дві з таких з таких приймальних радіостанцій були розміщені в Шостці та Ромнах.

Приймальна радіостанція в Шостці розпочала роботу 18 листопада 1920 р. Розміщувалася вона в приміщенні робітничого гуртожитку. Ось такі дані про її діяльність нам вдалося віднайти: «Зацікавлених було так багато, що вони заважали людям працювати. Завідуючий радіо П. А. Бойко писав: “Бажано перевести радіостанцію у більш ізольоване місце»» [1].

Інформація, яка надходила через поштово-телеграфну контору, доставлялася в редакцію газети «Последний бой» для подальшої розсилки у всі села повіту. «Радіограми “Всім, всім, всім” поширювалися студентами політехнікуму у вигляді листівок у навколишніх селах, вивішувалися у народному будинку. Радіограми користувалися великою популярністю серед населення. Завдяки їм слово “радіо” стало гарно знайомим населенню і в його уявленні пов'язувалося з новим засобом повідомлень, винайденим більшовиком. Завдяки радіо стала цікавою та поважною в уїзді газета “Последний бой”, орган уїздного партійного комітету» [1].

Окрім завідувача радіо, у так званій редакції працювали ще й радіотелеграфісти, завданням яких було – розшифровувати надіслану інформацію: «П. А. Бойко успішно навчив грамоти радіотелеграфістів, що вміли крапки і тире морзянки переводити у слова. Володимир Павлович Щуров, Андрій Дмитрович Губко багато років приймали матеріали Москви та Харкова» [1]. Як бачимо, саме завдяки радіостанції місцеве населення достатньо швидко отримувало інформацію. Цікавим є й факт про те, що отримані радіограми, які потім друкувалися в місцевій газеті, популяризували її, сприяли тому, що вона стала «поважною».

У грудні 1920 р. запрацювала радіостанція й у Ромнах. Відповідно до віднайдених відомостей дізнаємося, що питання про її будівництво було винесено на обговорення на засіданні президії Роменського повітового виконавчого комітету 6 листопада 1920 р. [3]. А необхідність радіостанції була зумовлена суспільно-політичним життям краю: «За три роки іноземної інтервенції та громадянської війни народному господарству міста Ромен було завдано тяжких ран: не працював завод сільськогосподарських машин, зупинилася махоркова фабрика, перестав діяти млинзавод. У тому ж 1920 році, комуністи міста мобілізують трудящих на боротьбу з розрухою, спрямовують їх зусилля на швидке відновлення роботи підприємств, поживавлення їх економічної діяльності. Водночас чимало робиться для піднесення культурного життя міста. Почала виходити газета “Голос селянина”. Було відкрито робітничо-селянський університет. Все ширше розгорталася робота щодо ліквідації неписьменності.

Враховуючи, – говориться у рішенні президії повітового виконкому, – що м. Ромни не одержує своєчасно інформацію про політичне і економічне становище Республіки, а також закордонне життя і дуже часто не має зв'язку з губернським центром Полтавою, що гальмує діяльність підприємства на місці, ухвалили: порушити клопотання перед центром про будівництво в Ромнах радіостанції в першу чергу і тепер же» [3].

Ухвалена постанова була передана в Харків, де на той час був розташований радіовідділ України. Відповідь була позитивною і майже миттєвою, оскільки вже за місяць у Ромни був відправлений один комплект радіостанції. Із архівних даних дізнаємося: «Встановлював радіостанцію, а пізніше її очолив Валентин Олександрович Руппель, радіотелеграфіст-моряк» [3].

Як і в попередньому випадку, роменська радіостанція також користувалася неабиякою популярністю: «Радіостанція безперервно приймала інформацію з Харкова та Москви. Великі яскраві плакати вивішувалися на залізничній станції і в людних місцях. Газета “Голос селянина” регулярно вміщувала цікаві інформації про життя в нашій країні і зарубіжну інформацію, одночасно з центральними газетами, до яких читач виявляв великий інтерес» [3]. Шосткинська та роменська радіостанції дали старт радіофікаційному процесу на Сумщині.

Окрім них, на Сумщині почали поступово з'являтися й інші радіостанції. Зокрема, радіостанція в Кролевіці. Щоправда, коли вона з'явилася, достеменно не відомо. Так, у статті Т. Журавльової зазначено, що «у травні 1920 р. у зв'язку із загрозою наступу польських військ Чернігівську радіостанцію евакуювали до Кролевіця. Але незабаром повернули до Чернігова. Вночі 2 червня вона відновила свою роботу» [5, с. 24]. Відповідно ж до даних В. Артеменка, згадка про її створення дагується листопадом 1921 р. [2]. Про це йдеться в листі, який був надісланий із Чернігова в Харків: «Відділом зв'язку господарським способом сконструйований приймач, обслуговування й утримання якого, постановою губвиконкому віднесено на місцевий бюджет. Прошу дозволу встановити вказаний приймач у Кролевіці, – писав зав. губзв'язку Василевський у листопаді 1921 року. Радіовідділ України дозволив встановити приймач» [2]. І далі: «Так у місті, де на 10 тисяч чоловік було збудовано до революції 10 церков, з'явилася своя радіостанція» [2].

12 грудня 1922 р. запрацювала радіостанція в Глухові. Інформацію щодо ініціації радіоприймальної станції у вищезазначеному місті знаходимо у статті Т. Журавльової:

«<...> завгубзв'язку Василевський звернувся до радіовідділу України у Харкові: «Відділом зв'язку господарським шляхом сконструйовано три приймача. Обслуговування і утримання їх за постановою губвиконкому проводиться на місцеві кошти. Прошу дозволу встановити вказані приймачі у Глухові, Новгороді-Сіверському, в Острі або Козельці» [5]. Із архівних джерел дізнаємося, що 12 грудня 1922 р. був прийнятий перший радіовісник із столиці України – Харкова, а пізніше – й із столиці СРСР. «День і ніч радісти слідкували за радіостанціями, ловили магічні крапки і тире. Паперу не було і видання газети “Известия” припинилося, але радіоінформація поширювалася у вигляді афіш та лозунгів» [2].

Наприкінці 1922 р. на Сумщині з'явилися ще три радіостанції – у Сумах, Лебедині та Охтирці. Ініціатором їх появи був Харківський губвиконком, оскільки на той час вищезазначені населені пункти були повітовими містами Харківської губернії [2].

У тому ж 1922 р. радіоприймальні станції також були встановлені в Кролевіці та Середино-Буді. Приблизно в цей час з'являється радіостанція й у Конотопі [5, с. 24–25]. На той час вищезазначені міста належали до Чернігівської губернії.

Як бачимо, 1920–1922 рр. стали ключовими в процесі поширення радіо на території Сумщини. По суті, із 18 районів (відповідно до адміністративного устрою Сумської області, що був чинним із середини ХХ ст. до 2020 р.) радіофікація за цей період дійшла до 9 із них.

Радіотелеграф сприяв широкій демократизації культури, здійснюваної Радянською державою. Він служив необхідним додатком преси [2].

«1922–1924 роки, – як зазначає О. Кошак, – стали переломними в старті українського радіомовлення. Саме в цей час у Харкові завершується розробка й застосування апаратури підсилення, яка дала змогу приймати й транслювати по радіо мовні й музичні передачі» [8, с. 32].

Початок власного радіомовлення в Україні припадає на 1924 р., коли в Харкові було налагоджено радіопересилання через малопотужні передавачі. «Рівно о 19-й годині з гучномовців, встановлених на дахах будинків у центрі тодішньої української столиці, басовито пролунало: «Алло! Говорить Харків! Усім, усім, усім! Працює перша в Україні радіотелефонна станція!» Того похмурого осіннього вечора до цих слів уважно дослухалися сотні харків'ян. До них звернулася голова ВУЦВК Г. Петровський та керівник уряду республіки В. Чубар. Затим передано невеликий концерт і радіожурнал «Пролетар», загалом – менше години ефіру» [10, с. 52–53].

Розбудова власної системи радіомовлення в Україні активізувала процес радіофікації. 1924 р. став початком не лише власного мовлення в Україні, а й початком системного радіомовлення, централізованої радіофікації: «Централізована радіофікація розпочалася в Україні у 1925/26 р. протягом року було встановлено 120 радіоустановок. У наступному 1926/27 р. – 860 радіоустановок, а в 1927/28 р. – 425 радіоустановок» [цит. за 6, с. 321].

Так, наприклад, у 1925–1926 рр. у Конопотському окрузі було 4 приймальні радіостанції. На початок 1927 р. їхня кількість зросла удвічі, у жовтні того ж року функціонувало вже 18 приймальних радіостанцій, майже через пів року їхня кількість зросла до 30 [1]. Успіхів у процесі радіофікації досягла й Сумська округа. «Цей факт відмітила окружна партійна конференція, що відбулася у місті в листопаді 1927 р.» [1].

Причому радіофікація достатньо активно проходила не лише в містах, радіо поступово ставало доступним і сільським мешканцям: «Помітно розширювалися не лише міські, а й сільські радіомережі. Із 125 радіоустановок, що діяли, наприклад, у 1927 р. у Роменському окрузі четверта їх частина приходилася на сільську місцевість» [1]. До речі, в Ромнах на цей час вже була розбудована власна радіотрансляційна станція.

Цікавим видається й такий факт: «Широкий попит на радіоприймачі, який виник у ті роки серед жителів Сумщини, задовольнити було дуже важко. Перевагу при розподілі приймальних радіоприймачів надавали районам суцільної колективізації, населеним пунктам, у котрих були найбільші заслуги перед революцією» [1].

Власне, як і по всій Україні, де відбувалася радіофікація, так і на Сумщині, радіоприймачі передусім «встановлювали у Будинках культури, хатах-читальнях, клубах, сільбудах» [1].

«Великий інтерес до радіо на Сумщині виявили піонери і комсомольці, школярі. У школах, навчальних закладах почали виникати гуртки юних друзів радіо. У хатах-читальнях з'явилися журнали «Новости радио», «Радио в деревне». При кожній бібліотеці створювався відділ радіо літератури» [1]. Така активність учнів пояснюється тим, що на той час радіомовлення було частиною системи народної освіти, політосвітніх закладів. Окрім того, активно функціонували й окружні бюро товариств друзів радіо, які, власне, й організовували радіогуртки, курси з вивчення азбуки «Морзе».

Хоча, як зазначає, Т. Стоян, цей процес радіофікації у цей час не був надто потужним: «Радіофікація просувалася мляво. Для її пошквалювання у жовтні 1926 р. треба було мати 645 тис. рублів бюджетних коштів <...>, а Наркомпоштель, Вукопспілка й акціонерне товариство «Радіопередача», які займалися технічним оснащенням радіостанцій, вимагали належних коштів» [17, с. 62].

Особливо швидко почала здійснюватися радіофікація Сумщини у 30-ті рр. ХХ ст. У цей час значно зросла кількість радіоточок. Так, наприклад, у Бурині, яка, до речі, була районом суцільної колективізації, їхня кількість збільшилася на 680–800, а в Кролевіці – на 150–200 [15].

Гостро постають питання розбудови трансляційних станцій по селах. Про це свідчить протокол засідання президії райвиконкому від 10 січня 1930 р. «Слухання про устаткування радіотрансляційної станції в с. Ворожба»: «Було ухвалено визнати за конче потрібне негайне будівництво трансляційної станції в с. Ворожба вартістю 1600 крб. доручити тов. Кулаку підписати дану умову. Гроші зібрати в кооперативних та громадських організаціях села» [15].

Як зазначає Т. Журавльова, «до 1932 р. більшість міст республіки була радіофікована і зроблені перші кроки в радіофікації сіл. Якщо у 1929 р. у селах було встановлено 13,4 тис. радіотрансляційних точок, то у 1931 р. їх уже налічувалось 150 тис., а в колгоспах, крім того, ще й сотні радіоприймачів» [5, с. 27].

Утім, із процесом радіофікації на Сумщині було не все так добре, як це може здаватися на перший погляд. Як свідчить «Доповідна записка до Роменського РПК радіотехніка Роменського Трансвузла від 4 квітня 1932 р. Кваші», радіофікація на Роменщині відбувалася вкрай незадовільно [13]. Точніше на паперах, де-юре, лінії радіопередач були, а в дійсності, де-факто, – стан розвитку радіофікації був вкрай незадовільним. У доповідній записці читаємо: «Роменський радіотрансляційний вузол на сьогодні має 450 радіоточок. Мережею охоплено місто Засулля, Западинці та Н–Лозовки, за проектом 1930–31 роки радіовузол повинен був розширити мережу – Лозова, Процівка та по телефонних дротах усі телефонізовані сільради Роменського району з заміною пристрою, що посилює сигнал, який зараз працює, на більш потужний (30 Ват), а цей, на (10 Ват) перенести до Глинська для радіофікації 11 сільрад по телефонних дротах колишнього Глинського району. Але проект залишився проектом до цього часу, а саме у серпні 1931 року не виконаним. До пленкому при РВК знову надіслано проект та кошторис на радіофікацію району, який виразився в такій сумі – заміна посилювача сигналу 13000 крб., підвіска, 60-г кілограм дроту на 2599 крб., радіостудія – 1200 крб. В цілому виділених коштів на радіофікацію від міських організацій РВЗ повинен був би одержати – 17799 крб, не враховуючи навантажувальної бази, установки для МТС та колгоспів. Мріяти про виконання плану повністю на сьогодні – не приходитьсья. Так як РВК не дав нічого з вище перерахованого, мотивуючи це тим, що наркомфін на радіофікацію нічого не затвердив. Таким чином стан роботи вузла занадто погіршився проти 1929–30 років. Оскільки посилювач задротований власними силами у 1928 році. Потужністю до 10 Ват – він дуже перенавантажуюється, оскільки не може витримати навантаження в 460 абонентів, яких на сьогодні обслуговує. Більше того для трансляцій

по сільраді, навіть для переключки з сільрадами під час річних компаній, перенавантаження вносять великі спотворення, викривлення, з якими боротися на такому технічному обладнанні немає змоги. Посилювач замовлений в конторі постачання у першому кварталі 32 року, його було відправлено до транс вузлів з попереднім завдатком. Я дав розпорядження надіслати 7000 крб. завдатку до 10 квітня 32 року, і у разі, якщо кошти не буде знайдено, апарат перешлють до Донбасу і ми залишимося без будь-якої можливості продовжувати радіофікацію» [13].

Така сама ситуація в технічному плані була й з етерними радіоустановками. А в плані політико-ідеологічному – навіть ще гірша. Радіотехнік Кваша про це доповідав так: «Радіофікація етерних установок по селах, а на сьогодні по районі нараховується етерних установок с/б хатах читальнях понад 100 апаратів, без усякого догляду, як з технічного боку, так і з боку надання інструкцій.

Є випадки, коли працюючий апарат використовується для слухання, виключно музики та закордонного пересилання. Скликалося засідання райради з «ТДР», представником від політ освіти, комісії союзу та райсільбуду де схвалено виділити радіотехніка, тов. Радіоного для обслуговування етерних установок та інструктажу. Втім до цього часу його не виділено, оскільки утримування техніка коштує 2600 крб. на рік., а гроші відмовилися надавати, як колгосп, так і рай освіта» [13].

Завершальним етапом становлення системи радіомовлення на Сумщині була поява обласного радіо. Згідно з архівними документами, Сумський обласний радіокомітет було сформовано в 1939 р., що пов'язано утворенням цього року Сумської області. І. Мащенко називає й дату створення Сумської обласної державної радіостудії – 20 серпня 1939 р. [10, с. 113].

Зазначимо, що Сумщина з-поміж найближчих сусідів була останньою на цьому етапі. Так, наприклад, чернігівське обласне радіо з'явилося у 1933 р. – після утворення в жовтні (за даними, які наводить І. Мащенко, це сталося в грудні 1933 р.) 1932 р. Чернігівської області [5, с. 27–28; 10, с. 91], полтавське – у грудні 1937 р. (за три місяці після утворення Полтавської області) [7; 10, с. 104]. У цьому ж, 1939 р., було створено Кіровоградську, Запорізьку, Львівську та Рівненську обласні державні радіостудії [10, с. 108–115].

В архівних документах вдалося віднайти інформацію щодо штатного розпису та заробітної плати працівників комітету – Додаток 1 17 до протоколу засідання оргкомітету президії Верховної Ради УРСР по Сумській області від 31 березня 1939 р. [14].

Згідно з ним, штат та ставки зарплат членів Сумського обласного радіокомітету на 1939 р. були такими:

1. Голова – 700 р.
2. Керуючий справами, він же спец. робітник – 325 р.
3. Зам голови по технічній частині – 450 р.
4. друкарниця – 200 р.
5. начальник низового мовлення – 400 р.
6. головний бухгалтер – 450 р.
7. бухгалтер ревізор – 307 р.
8. касир скарбник – 232 р.
9. інструктор по абонементній платні – 300 р.
10. завгосп – 205 р.
11. кур'єр / прибиральниця – 100 р.
12. вартовий / пальник – 100 р.

Матеріали Сумського обласного архіву свідчать, що радіофікація області наприкінці 30-х рр. ХХ ст. розвивалася значними темпами. І хоча трансляція та передача сигналу відбувалася з Харкова, на Сумщині почали будувати тимчасові радіостанції.

Посилення уваги до радіофікації у цей період було зумовлене підготовкою до виборів у місцеві ради депутатів. Виходячи з Постанови ради народних комісарів УРСР від

27 вересня 1939 року за № 1142, Сумській області для організації низової трансляції у 23 районах було виділено 37 375 рублів [9].

Президією оргкомітету верховної ради УССР по Сумській області постановлено:

1. Дозволити Сумському обласному радіокомітету організувати в Сумській області з 15 листопада цього року місцеве радіомовлення в таких районах: Лебединський, Грунський, Ульяновський, В.Писарівський, Л.-Долинський, Хильчицький, Глинський, Штепівський, Синівський, Сумський, Талалаївський, Тростянецький, Недригайлівський, Краснопільський, Ямпільський, Середино-Будський, Смілевський, Дубов'язівський, Шалигінський, Миропільський, Буринський, Хотинський, Красний

2. Просить Обком КП/Б/У дати наказ міськпарткомам райпарткомам вище зазначених районів, про виділення ними на півтора місяці відповідальних редакторів низового мовлення.

3.Зобов'язати Райради дати дерективні вказівки усім сільським радам придбати ефірні радіоприймачі, які встановити при сільських радах, за рахунок асигнувань щодо мобілізації коштів.

4.Зобов'язати області торгової організації впродовж 15 днів завезти в райони обласного центру/місто Суми необхідну кількість ефірних радіоприймачів і радіодеталей / батарей, ламп, репродукторів та ін.

5. Зобов'язати облплан забезпечити Облрадіокомітет і усі райони в яких буде вестися мовлення – папером для друку мікрофонних матеріалів.

6. Зобов'язати Облрадіокомітет провести обласну нараду редакторів низового мовлення з питань щодо завдань радіомовлення в період підготовки та проведення виборів.

7. Для забезпечення оперативного керівництва районами – закріпити одну легкову машину на час підготовки і проведення виборів за Сумським Олрадіокомітетом [9].

У лютому 1939 р. обласна газета «Більшовицька зброя» писала про нові радіолінії в Сумському, Краснопільському, Лебединському районах загальною протяжністю до 50 кілометрів, про реконструкцію Шосткинського і Сумського радіовузлів. Лише в Конотопі наприкінці 30-х – початку 40-х рр. XX ст. було «три потужних радіовузли, 3000 радіоточок індивідуального користування по місту та 1380 радіоточок по ж/д округу, 100 точок – колективного користування. В Конотопському окрузі працювала студія, три кіноустановки, 6-ть звукових автопересувних станцій. Вони цілком задовольняли запиту й потреби жителів Конотопа та району» [9]. Також планувалися великі роботи щодо реконструкції радіостудії.

Варто зазначити, що в 1940 р. на Сумщині діяло 110 радіотрансляційних вузлів, що обслуговували більше ніж 28 тис. радіоточок, з-поміж яких більше ніж 7 тис. було розміщено в сільській місцевості.

Висновки та перспективи. Становлення радіомовлення на Сумщині має неоднозначний характер. Це зумовлено тим, що Сумська область у територіально-адміністративних кордонах, в яких вона представлена сьогодні, не існувала до 1939 р. Сучасні адміністративно-територіальні одиниці належали Харківській, Чернігівській та Полтавській областям.

Процес радіофікації Сумщини розпочався у 1920 р. і був зумовлений суспільно-економічною потребою – донесення інформації до населення в найкоротший спосіб, мобілізація трудящих. Передусім «радіо» прийшло в північні повітові міста Сумщини, де найбільш була розвинена промисловість. 1920–1922 рр. стали ключовими в процесі поширення радіо на території Сумщини.

Наступний етап радіофікації, що бере відлік від 1924 р., пов'язаний із початком власного мовлення в Україні, централізованої радіофікації. Збільшується кількість приймальних радіостанцій там, де вже були побудовані такі пункти прийому сигналу. У цей час звернули увагу й на сільську місцевість. Передусім під час розподілу приймальних радіопередавачів – на ті населені пункти, де вдало пройшов процес колек-

тивізації та в яких були неабиякі заслуги перед молодю більшовицькою державою. Процес радіофікації від 1924 р. до початку 30-х рр. XX ст. був не надто потужний. Це пов'язано з відсутністю коштів у державі.

Пожвавлення радіофікації спостерігаємо з початку 30-х рр. XX ст. Особливо це стосувалося сільської місцевості. Проте, як і в попередній період, державі не вистачало коштів. Поширення радіомовлення покладали здебільшого на місцеві організації – колгоспи, кооперативи тощо, які й мали надавати кошти.

Завершальним етапом становлення системи радіомовлення на Сумщині вважаємо створення в серпні 1939 р. Сумської обласної державної радіостудії.

Перспективним вважаємо дослідження подальших етапів функціонування радіомовлення в медіапросторі Сумщини.

1. Артеменко В. Первая шосткинская радиостанция (свидетельствуют документы). *Советское полесье*. 1974. 7 мая.
2. Артеменко В. Перша радіостанція у Кролевіці (діяла в 1921 році). *Маяк комунізму*. 1974. 25 травня.
3. Булгаков Б. Перша радіостанція в Ромнах. Відкрита в грудні 1920 р. *Комуністичним шляхом*. 1974. 7 травня.
4. Годун Н. Радіомовлення в УСРР 20–30-х рр. об'єкт політичної цензури. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. 2007. № 17. С. 72–84.
5. Журавльова Т. Радіо і телебачення на Чернігівщині (1920–2005 роки). *Скарбниця української культури: Зб. наук. пр. Чернігів*, 2006. Вип. 7. С. 23–41.
6. Захарченко М. Радіофікація та поштаризація українського радянського села в 20-х рр. XX ст. *Гуржіївські історичні читання: Зб. наук. пр.* 2009. Вип. 3. С. 319–324.
7. Изотов І. «Увага! Увага! Говорить Полтава». Історія становлення радіомовлення на Полтавщині. URL: <http://surl.li/nljco>.
8. Кошак О. М. Від азбуки Морзе до цифрового радіо: розвиток регіонального мовлення. *Інформаційне суспільство*. 2009. Вип. 10. С. 31–36.
9. Матеріали (плани, довідки та ін.) про відновлення промислових підприємств міста до 3-х річчя від дня визволення м. Конотоп від німецько-фашистських загарбників). *Державний архів Сумської області*. Від 1 липня 1946 року. Р-4259, 2, 85.
10. Машенко І. Г. Хроніка українського радіо і телебачення в контексті світового аудіовізуального процесу. Київ : Україна, 2005. 384 с.
11. Нагорняк М. Радіогазета як першопочаткова форма новинної радіомовної комунікації України (20–30-і роки XX століття). *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2016. IV(16). С. 60–64. URL: https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/hum_soc_iv_16__95.pdf.
12. Нагорняк М. Радіотелеграфний зв'язок як один із напрямів інформаційної та пропагандистської діяльності Української Народної Республіки (УНР) 1920 р. *Український інформаційний простір*. 2023. Вип. 1 (11). С. 176–196.
13. Постанови, протоколи та виписки з протоколів засідань президії Роменського райвиконкому, заяви та скарги громадян про відновлення їх у виборчих правах. *Державний архів Сумської області*. Том II від 25 квітня 1932р. Р-4549, 1, 165.
14. Протокол № 20 засідання оргкомітету президії Верховної Ради УССР по Сумській області. *Державний архів Сумської області*. Р- 2196, 1, 24.
15. Протоколи засідань президії райкому від 10-го січня 1930 року. *Державний архів Сумської області*. Р-713, 1-а, 2.
16. Рабенчук О. П. Робсельінспекція як засіб впливу на розвиток культури УСРР. Сфера радіомовлення (кінець 20-х – початок 30-х рр. XX ст.). URL: <http://surl.li/nljcg>.
17. Стоян Т. А. Функціонування радянської системи політичного контролю за радіомовленням (20-30-ті рр.). *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]*. Серія: *Історія*. 2010. Вип. 17. С. 61–67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2010_17_14/.
18. Сорокіна Л. Сумська область. Історія утворення. Державний архів Сумської області. URL: <https://daso.archives.gov.ua/utvorennya-sumskoyi-oblasti/>.
19. Толочко Н. В. Зародження радіомовлення на території Закарпаття: суспільно-історичний контекст. URL: <http://surl.li/nljdj>.

1. Artemenko, V. (1974), "First Shostkin radio station (documents testify), *Sovetskoe polese [Soviet forest]*, May 7.
2. Artemenko, V. (1974), "The first radio station in Krolevka (operated in 1921)", *Mayak komunizmu [Beacon of Communism]*, May 25.
3. Bulgakov, B. (1974), "First radio station in Romny. It was opened in December 1920", *Komunistychnym shlyaxom [Communist way]*, May 7.
4. Godun, N. (2007), "Radio broadcasting in the USSR in the 20s and 30s was an object of political censorship", *Problemy istoriyi Ukrayiny: fakty, sudzhennya, poshuky [Problems of the history of Ukraine: facts, judgments, searches]*, no. 17, pp. 72–84.
5. Zhuravlova, T. (2006), "Radio and television in Chernihiv region (1920–2005)", *Skarbnytsya ukrayynskoyi kultury: Zb. nauk. pr. [Treasury of Ukrainian culture: Collection. of science]*, Chernihiv, iss. 7, pp. 23–41.
6. Zaxarchenko, M. (2009), "Radiofication and postalization of the Ukrainian Soviet village in the 20s of the 20th century", *Gurzhiyivski istoriychni chytannya: Zb. nauk. pr. [Gurdjjeff's historical readings: Collection. of science Ave]*, iss. 3, pp. 319–324.
7. Izotov, I. (2021), "«WARNING! WARNING! Poltava speaks.» The history of radio broadcasting in Poltava region", available at: <http://surl.li/nljco>.
8. Koshak, O.M. (2009), "From Morse code to digital radio: the development of regional broadcasting", *Informacijne suspilstvo [Information society]*, iss. 10, pp. 31–36.
9. State archive of the Sumy region (1946), "Materials (plans, references, etc.) on the restoration of the city's industrial enterprises by the 3rd anniversary of the liberation of Konotop from the German-fascist invaders)", From July 1, R-4259, 2, 85.
10. Mashhenko, I.G. (2005), *Chronicle of Ukrainian Radio and Television in the Context of the World Audiovisual Process*, Ukraine, Kyiv, 384 p.
11. Nagornyak, M. (2016), "Radio newspaper as the original form of news radio communication in Ukraine (20-30s of the 20th century)", *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, iss. IV(16), pp. 60–64, available at: https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/hum_soc_iv_16_95.pdf.
12. Nagornyak, M. (2023), "Radio telegraph communication as one of the directions of information and propaganda activity of the Ukrainian People's Republic (UNR) in 1920", *Ukrayynskij Informacijnyj Prostrir [Ukrainian Information Space]*, iss. 1 (11), pp. 176–196.
13. State archive of the Sumy region (1932), "Resolutions, protocols and extracts from the minutes of the meetings of the presidium of the Rome District Executive Committee, statements and complaints of citizens about the restoration of their electoral rights", vol. II of April 25, R-4549, 1, 165.
14. State archive of the Sumy region, "Minutes no. 20 of the meeting of the organizing committee of the Presidium of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR in the Sumy region", R-2196, 1, 24.
15. State archive of the Sumy region (1930), "Minutes of meetings of the presidium of the district committee from January 10", R-713, 1-a, 2.
16. Rabenchuk, O.P. (2002), "Labor inspection as a means of influencing the development of the culture of the USSR. The field of radio broadcasting (late 20s – early 30s of the 20th century)", available at: <http://surl.li/nljcg>.
17. Stoyan, T.A. (2010), "Functioning of the Soviet system of political control over radio broadcasting (20s–30s)", *Naukovi zapysky [Vinnyczkogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Myxajla Kocyubynskogo]. Seriya: Istoriya [Scientific notes [of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyi]. Series: History]*, iss. 17, pp. 61–67, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzvdpu_ist_2010_17_14/.
18. Sorokina, L. Sumy region. History of formation, *State archive of the Sumy region*, available at: <https://daso.archives.gov.ua/utvorennya-sumskoyi-oblasti/>.
19. Tolochko, N.V. (2022), "The birth of radio broadcasting in Transcarpathia: socio-historical context", available at: <http://surl.li/nljdj>.

UDC УДК: 654.19(477.52)"1920/1930"

THE RADIO BROADCASTING FORMATION IN SUMY REGION IN THE 20-30S OF THE 20TH CENTURY

Pohorielova Valentyna, PhD student, Sumy State University, Ukraine, e-mail: v.pohoryelova@journal.sumdu.edu.ua.

Introduction. The development of radio broadcasting in Sumy region is ambiguous. On the one hand, this process took place in the context of the development of radio broadcasting in Soviet Ukraine in general, on the other hand, it had certain features that were due to a number of both objective and subjective reasons, in particular, the territorial and administrative structure of Sumy region in the 20-30s 20th century.

Relevance and goal. The relevance of the research lies in the fact that it makes it possible to introduce unknown or little-known facts related to the formation of radio broadcasting in the 20-30s of the 20th century into the scientific circulation of journalism in Sumy region.

The goal of the article is to organize data on the peculiarities of the formation of radio broadcasting in Sumy region in the 20-30s of the 20th century.

Methodology. Historical, retrospective methods, the method of document analysis and system analysis were used to study the outlined issue.

The results. Radiofication in the Sumy region began in 1920 and was determined by the socio-economic need – the delivery of information to the population in the shortest possible way, and the mobilization of workers. First of all, “radio” came to the northern district towns of Sumy region, where industry was most developed. 1920–1922 were key in the spread of radio on the territory of Sumy region.

The next stage of radio broadcasting dates back to 1924, it is connected with the beginning of its own broadcasting in Ukraine. The number of receiving radio stations is increasing. Attention was also paid to rural areas, especially to those settlements where the process of collectivization was successful.

We have been observing the revival of radiography since the beginning of the 30s of the 20th century. This was especially true in rural areas. The spread of radio broadcasting was mostly entrusted to local organizations – collective farms, cooperatives, etc., which were supposed to provide funds.

The final stage of radio broadcasting in Sumy region was the creation of the Sumy region State Radio Studio in August 1939.

Conclusions. The process of radio broadcasting in Sumy region in the 20-30s of the 20th century reflects the main stages and regularities that occurred at that time in general. However, the territorial-administrative structure of the Sumy region had a significant influence on him.

Key words: radio broadcasting, radiofication, radio stations, 20-30s of the 20th century, Sumy region.

Стаття надійшла до редакції 04.08.2023

Рекомендовано до видання 06.11.2023